

Ба Шурои диссертационии 6D.KOA-004
назди Донишгоҳи миллӣи Тоҷикистон
(734025, шаҳри Душанбе, маҳаллаи Буни
Ҳисорак, бинои таълмии №8)

ТАҚРИЗИ

муқарризи расмӣ Исломов Мамараҳим Мирзораҳимовиҷ ба кори диссертационии Сафаров Баҳром Гулматовиҷ “Масъалаҳои назариявии рушди иқтисоди кӯшод дар шароити тақвияти муносибатҳои ҳамгирои минтақавии иқтисодӣ (дар мисоли Ҷумҳурии Тоҷикистон)” барои дарёфти дараҷаи илмии доктори илмҳои иқтисодӣ аз рӯйи ихтисоси 08.00.01 – Назарияи иқтисодӣ (08.00.01.01 – Назарияи умумии иқтисодӣ (иқтисоди сиёсӣ))

Мубрам будани мавзуи таҳқиқоти пешниҳодшуда.

Чаҳоншавӣ кӯшодагии иқтисодиёти кишварҳои алоҳида мебошад ва ҳаракати озоди омилҳои истеҳсолот, рушди минбаъдаи занчираи истеҳсоли арзиши изофа, дастрасӣ ба технологияи муосир металабад. Давлатҳои дорои иқтисодиёти кӯшод бо суръати баланд рушд меёбанд ва тағовути доимии даромади аҳолиро таъмин менамоянд.

Аmmo иқтисоди кӯшод ҳанӯз нишондиҳанда дар бораи муваффақияти иштироки кишвар дар равандҳои чаҳоншавӣ нест. Аз ин рӯ, кӯшодагии иқтисодиёт мақсади ниҳоӣ набуда, он танҳо шарти нигоҳ доштани модели муосири фаъолияти иқтисодӣ мебошад.

Дар марҳалайи кунунии тараққиёти иқтисодиёти кӯшоди Тоҷикистон ихтилофҳои зиёде мавҷуданд. Дар шароити муосир устувории нишондиҳандаҳои макроиқтисодии кишвар асосан аз ҳисоби сарчашмаҳои дохилӣ таъмин гардида, таъсири кӯшодагии иқтисодиёт ба назар кам намоён мегардад. Ин вазъият водор месозад, ки стратегияи рушди муносибатҳои иқтисодии байналхалқии кишвар бо дарназардошти ба даст овардани баратарият дар низоми иқтисодӣ

кушод омӯхта шавад. Таҷрибаи хоҷагии ҷаҳонӣ сӯбт месозад, ки дар ин маврид рушди муносибатҳои ҳамгирои минтақавии иқтисодӣ воситаи муҳими таъмини бартарияти рақобатӣ гардида ва рушди индустрӣ-инноватсионии кишварро таъмин менамояд.

Таҳқиқотҳои назариявӣ ва консепсияҳои мавҷудаи ҳамгирои минтақавии иқтисодӣ асосан дар сатҳи макроҳамгироӣ (байни кишварҳо) ва микроҳамгироӣ (байни корхонаҳо) васеъ гузаронида шуда, таҳлили мезосатҳи ҳамгироӣ (байни минтақавӣ, байнисоҳавӣ, дохилисоҳавӣ, шабакавӣ, фаросарҳадӣ) дар баробари бартариятҳои нисбӣ ва рақобатӣ муайян кардани бартарияти ҳамгироӣ, дар ҳолати омӯзиш қарор дорад.

Вобаста ба ин, таҳқиқи масъалаҳои назариявии рушди иқтисоди күшод дар шароити тақвияти муносибатҳои ҳамгирои минтақавии иқтисодӣ, маҳсусан дар мисоли Ҷумҳурии Тоҷикистон, масъалаи мубрам ва ҳалталаб маҳсуб мешавад.

Дараҷаи навғонии натиҷаҳои дар диссертатсия бадастомада ва иуқтаҳои илмие, ки барои ҳимоя пешниҳод мешаванд.

Навғониҳои илмии кори диссертационӣ аз рушди назарияи иқтисоди күшод дар кишварҳои рӯ ба тараққӣ ва таҳияи стратегияи иқтисодии хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити тақвияти иштироки кишвар дар иттиҳодияҳои ҳамгирои минтақавӣ иборат мебошад:

1. Таърифи муаллиф оид ба мағҳуми иқтисодии “иқтисоди күшод” васеъ ва ганий карда шудааст. Заминаи қонуният ва тамоюли рушди кишварҳои дорои иқтисоди күшод дар шароити тақвияти ҳамгирои минтақавии дар шароити муосири ҷаҳонишавӣ асоснок карда шудааст;

2. “Минтақаи дорои имконияти ҳамгироӣ”, чун худуди маҳсуси иқтисодии ҳамгироишудаи ҷаҳонӣ нишон дода шуда, инфрасоҳтори моддии ҷаҳонишавӣ ҳамчун категорияи иқтисодӣ муносибатҳои ҳамгирои минтақавии иқтисодии дар сатҳи мезоиқтисод ифода ёфтааст;

3. Муаллиф дар асоси таҳқиқот назарияҳои бартарияти нисбӣ ва моделҳои бартарият аз нигоҳи ба даст овардани бартарият аз ҳисоби самараи “минтақаи дорои имконияти ҳамгирой” ё худ бартарияти ҳамгирой васеъ карда шудааст;
4. Муаллиф асоснок кардааст, ки самараи синергетикии тақвиятҳои «мезосатҳи ҳамгирии минтақавии иқтисодӣ», “характери кушодагии низомҳои иқтисодӣ”, тақвияти “байналмилалишавии раванди прогресси техникӣ” ва тақвияти «самараи намоиш» ба ташаккули тақвияти “майли интиҳои минтақаҳои кишварҳои дорои иқтисоди кушод ба раванди ҳамгирой” меорад.
5. Дар диссертасия қайд шудааст, ки рушди ҳамгирии минтақавии иқтисодӣ нишонаҳо ва хосиятҳои ҳамгирой дар сатҳи микро, макро ва мезоиқтисодиёт муайян гардидааст. Асоснок карда шудааст, ки дар доираи минтақаи дорои имконияти ҳамгирой ҳаракати байналмилалии омилҳои истеҳсолоти ҷамъиятӣ, аз ҷумла сармояи инфрасохторӣ ва қувваи корӣ шакли мутақобила пайдо намуда, ҳамзамон савдои хориҷӣ дар асоси механизми ҷуброни арза ва тақозо ба молҳои содиршаванда ба роҳ монда мешавад;
6. Дар таҳқиқот муаллиф тафсири иқтисоди кушоди Ҷумҳурии Тоҷикистон аз мавқеи назарияи бартарияти ҳамгирой, ки бо воситаи самараи “минтақаи дорои имконияти ҳамгирой” зоҳир мегардад, нишон додааст;
7. Муаллиф омилҳо ва захираҳои иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ташаккули “минтақаи дорои имконияти ҳамгирой”-ро ошкор карда, амалий гаштани лоиҳаҳои байналмилалии инфрасохтории нақлиётӣ, коммуникатсионӣ, обио энергетикӣ ва туристию рекреатсиониро ҳамчун омили муҳим исбот кардааст;
8. Дар асоси таҳқиқот муаллиф ташаккул ва рушди «минтақаи дорои имконияти ҳамгирой» самтҳои афзалиятноки амалигардонии

манфиатҳои иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар доираи муносабатҳои ҳамгирои минтақавии иқтисодии мусир муайян карда шудааст;

9. Муаллиф асосҳои институционалии ташаккули мезосатҳи ҳамгирои минтақавии иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон ошкор карда шуда, ҳаракати кишвар ба самти ҳамгирой бо АвруОсиёи бузург ҳамчун самти афзалиятноки ташаккули “минтақаи дорон имконияти ҳамгирой” ва омили тезонидани суръати ҷаҳонишавии кишвар ва минтақаҳои он, муайян кардааст;

10. Зарурияти инкишофи муносабатҳои мезосатҳи ҳамгирой ҳамчун воситаи ба даст овардани “бартарияти ҳамгирой” ва яке аз роҳҳои татбиқи ҳадафҳои стратегии миллии кишвар асоснок карда шудааст.

Асоснокӣ ва мӯътамад будани хулосаҳо ва тавсияҳо, ки дар диссертатсия зикр гардидаанд.

1. Дар заминай таҳқиқи адабиёти илмӣ вобаста ба масъалаҳои назариявии рушди иқтисоди кушод дар шароити тақвияти муносабатҳои ҳамгирои минтақавии иқтисодӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳдил шудааст. Афзоиш таъсири равандҳои ҷаҳонишавӣ ба тамоми низомҳои шаклгирӣ ва усулҳои сиёсати макроиқтисодии давлатӣ таъсир расонида, нақши омилҳои беруниро дар рушди иқтисодиёти миллӣ нишон дода шудааст.

2. Муаллифи рисола дуруст кайд менамояд, ки пайдоиши ҷаҳонишавӣ ҳамчун як низоми ягонаи ҷаҳонии иқтисодӣ набояд ҳамчун як раванди кутоҳмуддат, балки раванди дарозмуддат баррасӣ гардад. Ба фикри муаллиф дараҷаи байнамилалиқунонӣ, ки дар мамлакатҳои алоҳида дар сатҳҳои гуногун қарор дорад, аз нобаробар инкишоф ёфтани ин раванд дар ҷаҳон шаҳодат медиҳад.

3. Унвонҷӯ Сафаров Б, хулоса менамояд, ки имрӯз ҳамкорӣ дар доираи СҲШ дар соҳаҳои энергетика, нақлиёт, кишоварзӣ,

телекоммуникатсия ва бисёр баҳшҳои дигари иқтисодро фаро гирифтааст. Кишварҳои узви он инчунин дар соҳаҳои илмӣ, техникий, фарҳангӣ, таълимӣ, сайёҳӣ ва гуманитарӣ, маҳсусан байниминтақавӣ ба таври васеъ ҳамкорӣ мекунанд. Ақидаи “самара дар шакли рушди тиҷорати байниминтақавӣ ва истеҳсолоти маҷмӯи маҳсулоти минтақавӣ ифода ёфта, он дар шароити ташаккули мезосатҳи ҳамгироии минтақавии иқтисодӣ ба вучуд меояд” дуруст мебошад.

4. Диссертант Сафаров Б, қайд менамояд, ки “ҳатто мавҷудияти захираҳои якхелаи минтақаҳои наздисарҳадӣ метавонад дар сурати самаранок истифода нагардидан ҳатто ба муноқишаҳо низ оварда расонад”. Ба монанди ин метавон изҳор дошт, ки гарчанде ҳамгироии иқтисоди минтақавӣ дар сатҳи давлатҳо (макро), яъне ИДМ, СҲШ, СААД дар сатҳи корхонаҳо (микроиқтисод), яъне корхонаҳои муштарак (КМ) байни ин кишварҳо вучуд дошта бошад ҳам, vale сатҳи мезоиқтисодии ҳамгирой ба вучуд наомадааст ва он моҳияти ҳамгироии минтақавии иқтисодиро ба таври пурра инъикос накарда, ин ҳамгирой аз «самараи истифодаи захираҳои якхелаи минтақаҳои наздисарҳадӣ» ҳануз дур буда, «бартарияти минтақавӣ» дар он инъикос наёфтааст».

5. Ба фикри Сафаров Б. содироти ҶТ аз ин гуруҳи молҳо; асосан алюминия ва маҳсулотҳои алюминий, оҳан ва маҳсулотҳои аз оҳан тайёр мекардашуда, металҳои сиёҳ ва маҳсулотҳои аз он тайёр кардашуда ва сурма бартарӣ дошта, дар воридот бештар молҳои тайёр, асбобҳои рузгор, таҷқизотҳои технологӣ, соҳтмонӣ, хочагии кишлоқ бартарӣ доранд».

Сатҳи асосноккунӣ ва эътиимоднокии хуносахо ва тавсияҳои дар диссертатсия омада.

Кори диссертациониро вобаста ба таҳлили масъалаҳои назариявии рушди иқтисоди кушод дар шароити тақвияти муносабатҳои ҳамгироии минтақавии иқтисодӣ (дар мисоли Ҷумҳурии Тоҷикистон) баҳшида шудааст. Асоси методологӣ ва методии таҳқиқотро принципҳо ва

концепсияҳои илмии таҳлили иқтисоди күшод дар шароити тақвияти ҳамгириоиҳои минтақавии иқтисодӣ ташкил менамояд. Дар раванди ҳалли вазифаҳои гузошташуда дар таҳқиқоти диссертационӣ усулҳои таҳлили системавӣ, вазъияти, сохторӣ-функционалий, мантиқӣ, муқоисавӣ, омилӣ, усули индуксия ва дедуксия, таҳлил ва синтез, инчунин, дигар усулҳои иқтисодӣ ва умумиилмии донишҳо истифода гаштаанд.

Истифодабарии маҷмӯии усулҳо ва роҳҳои интихобшуда, саҳеҳияти тақозошавандай хулосаҳои назариявӣ ва пешниҳодҳои амалиро таъмин намудааст.

Бо мақсади таҳияи тадбирҳои мушахҳас оид ба татбиқи масъалаҳои назариявии рушди иқтисоди күшод дар шароити тақвияти муносибатҳои ҳамгирии минтақавии иқтисодӣ, муаллиф асосҳои назариявӣ-методии интишороти илмию методии муаллифони ватаний ва хориҷӣ оид ба мавзуи интихобшуда ва заминаҳои меъёрий-хукуқии қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти муносибатҳои иқтисодии хориҷӣ, инчунин, маводҳои методии конференсияҳои байналмилалӣ ва ҷумҳуриявии илмию амалиро васеъ истифода бурдааст.

Аҳамияти илмӣ, амалиӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоӣ ва амалии диссертатсия бо нишон додани тавсияҳо оид ба истифодаи онҳо.

Чуноне аз баррасии мазмуну мундариҷаи диссертатсия бармеояд, ҷанбаҳои назариявии таҳқиқоти рисола, моҳият ва мундариҷаи равандҳо, қонуниятҳои рушди иқтисоди ҷаҳонӣ дар шароити ҳамгирии минтақавӣ, маҷмӯи ҳадафҳо, вазифаҳо ва самтҳои афзалиятнок барои истифодаи васеи амали нигаронида шудаанд. Натиҷаҳои таҳқиқот барои муайян намудани устувории шароити савдои хориҷии минтақаҳо, рушди минтақа ҳамчун субъекти иқтисоди күшоди миллӣ дар ҷанбаҳои тиҷорату сармоягузорӣ, инчунин ба низом даровардани оқибатҳои мусбӣ ва манғии күшодагии иқтисодии минтақаҳо метавонад дар фаъолияти мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва мақомот ва

идораҳои ваколатдор, ки ба татбиқи амалии сиёсати иқисоди хориции Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити иқтисодиёти гузариш машғуланд, татбиқ карда шавад.

Маводҳои тадқиқотӣ метавонанд дар таълими фанҳои «Назарияи иқтисодӣ», «Макроиктисод», «Иқтисоди институционалӣ», «Иқтисоди байналмилалӣ», «Иқтисоди минтақавӣ», инчунин курсҳои маҳсуси рушди сиёсати иқтисоди хориҷӣ истифода шаванд.

Нашири натиҷаҳои диссертатсия дар маҷаллаҳои тақризшаванд

Довталаби дарёфти дараҷаи илмӣ вобаста ба мавзуи таҳқиқоти диссертационӣ 61 корҳои илмӣ бо ҳаҷми умумии матни муаллифӣ 950 саҳ., аз чумла, 6 монография бо ҳаҷми 27,2 ҷ.ч. 2 мақолаи SCOPUS ва 30 мақола дар нашрияҳои тақризшаванди КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, дар маҷмуъ 70,1 ҷ.ч. нашр кардааст. Натиҷаҳои асосии таҳқиқот дар мақолаҳои илмии муаллиф дарҷ гардидаанд.

Мутодиқати барасмиятдарории диссертатсия ба талаботи Комиссияи олии аттестационии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон:

Дар маҷмуъ, барасмиятдарории диссертатсия ба талаботҳое, ки дар “Тартиби додадни дараҷаҳои илмӣ”, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни 2021 сол таҳқиқи №267 тасдик карда шудааст, мутобиқат мекунад.

Мудариҷаи кор. Ҷанбаҳои мусбӣ ва норасониҳо.

Таҳқиқоти диссертационии тақризшаванд аз муқаддима, 5 боб, 16 зербоб, хулоса ва рӯйхати адабиёт иборат буда, муҳтавои кор дар 414 саҳифа, 51 ҷадвал 10 расм, 8 диаграмма, 11 замима ва 338 номгӯй адабиётҳои истифодабурда иборат мебошад.

Дар муқаддима, мубрамияти мавзуи таҳқиқоти диссертационӣ асоснок карда шуда, дараҷаи таҳқиқи он арзёбӣ гардида, объект ва мавзуи (предмет) таҳқиқот, мақсад ва вазифаҳои он, асосҳои назариявӣ ва методологӣ, фарзияи корӣ, навгониҳои илмӣ, нуқтаҳои ба ҳимоя

пешниҳодшаванда, аҳамияти назариявӣ ва амалии он, муайян карда шудаанд.

Дар боби якум «Асосҳои назариявии инкишофи иқтисоди кушод дар шароити ҷаҳонишавии хочагии ҷаҳони мусир», муаммоҳои умумии ташаккул ва татбиқи амалӣ назарияи иқтисоди кушод омӯхта шуда, қонуният ва маҳсусиятҳои тамоили инкишофи иқтисоди кушод дар шароити мусири инкишофи муносибатҳои ҷаҳонишавӣ ва минтақагарои кишварҳо таҳқиқ карда шуда, маҳсусиятҳои тақвияти ҳамгирои давлатҳои рӯ ба тараққӣ ошкор карда шудааст (саҳ.24-87).

Муаллиф дар таҳқиқоти худ қайд менамояд, ки аз рӯйи таърифи умумӣ, иқтисоди кушод ин низоми иқтисоди миллӣ аст, ки бо иқтисоди ҷаҳонӣ тавассути тиҷорати хориҷӣ, ҳаракати сармоя ва ҳаракати захираҳои молиявӣ ҳамкорӣ мекунад. Ба андешаи муаллиф дарки иқтисоди кушод бояд танҳо дар доираи масъалаҳои умумии ҷаҳонишавӣ ба вучуд наояд. Дар он бояд масъалаи ҷаҳонишавӣ ва минтақагароӣ бояд якҷоя ва мутаносибан арзёбӣ гардад. Зоро ҷаҳонишавӣ ба кишварҳо гарчанде имкони рушдро муҳаёсозад ҳам, вале онро кафолат намедиҳад. Таҷриба нишон медиҳад, ки дар шароити мусир кафолати рушдро барои кишварҳои алоҳидай ҷаҳон то андозае минтақагароӣ таъмин месозад ва ин аст, ки дар шароити мусир кишварҳое ҳастанд, ки низомҳои иқтисодии миллии худро маҳз тавассути минтақагароӣ мекушоянд. (саҳ. 29-33).

Аз нигоҳи назариявӣ ақидаи муаллиф оид ба он ки “бояд байн макро ва микросатҳи таҳлили хочагии ҷаҳонӣ бояд аз нигоҳи назариявӣ иқтидор (потенциал)-и мезосатҳи таҳлил қарор гирад. Мезосатҳи таҳлили назарияи фазоии (пространственную) тиҷорати байналхалқиро васеъ менамояд, ки давлатҳои дорои иқтисоди кушод маҳз дар ин сатҳ бартариятҳои навро ба даст меоранд. Ин мезосатҳро дар иқтисоди ҷаҳон ҳамгирои минтақавии иқтисодӣ (худудӣ) ташкил менамояд” хеле

чолиби диққат аст (сах. 64).

Дар боби дуюм «Заминаҳои методологии таҳқиқоти қонуниятҳои инкишофи иқтисодиёти күшод» усулҳои таърихӣ ва мантиқии дарки қонуниятҳои инкишофи иқтисоди күшод дар чаҳорҷубаи назарияҳои бартарияти нисбӣ ва рақобатӣ таҳқиқ карда шуда, самараи умумии бартарияти ҳамгирой дар иқтисоди күшоди муосир ҳамчун самти васеъшавии назарияҳои бартарияти нисбӣ ва рақобатӣ асоснок карда шудааст (саҳ. 88-160).

Ташхиси боби мазкур собит соҳт, ки муаллиф назарияҳои бартарияти рақобатиро пурра таҳдил намуда, ошкор месозад, ки “умуман назарияни тиҷорати байналмилалӣ бартариятҳоро дар сатҳи микро ва макроиқтисоди байналхалқӣ таҳдил намуда, дар онҳо мезосатҳи хоҷагии ҷаҳонӣ, ки дар шароити муосир ҳеле рушд намудааст, ҳамаҷониба баррасӣ нағаштааст. Махсусан, равандҳое, ки дар ҷараёни ҳамгироиӣ минтақавии иқтисодӣ ҳангоми ташкили истеҳсолоти минтақавӣ (худудӣ) ба вуҷуд меоянд, инчунин дигар имкониятҳо, ки дар шароити ҳамгирой ба вуҷуд меоянд, аз мадди назар дур мондааст ва мо кушиш менамоем дар поён нисбати онҳо истода гузарем. Ба ғайр аз ин, назарияҳои мавҷудаи бартариятҳо бештар ҳарактери тасвирий (описательный) дошта, аксаран исботкунандай манфиатҳои кишварҳои тараққикардаро ифода менамуданд. Мавқеи кишварҳои рӯ ба тараққӣ ва қафомонда дар низоми савдои ҳориҷӣ дар доираи назарияҳои «рушди расанда» маънидод карда мешуд” (саҳ. 105).

Ба фикри унвонҷӯ метавон розӣ шуд, ки дар хоҷагии ҷаҳонӣ дар заминаи ташаккули кластерҳои фаросарҳадӣ ва ГМС “афзоиши тамоили ҳамгироҳои минтақавии иқтисодии ғайриҳатӣ аз таҳаввулоти назария ва моделҳои ҳамгироиӣ минтақавии иқтисодӣ дарак дода, зарурияти коркардҳои нави методологии омӯзиши раванди мазкурро аз нигоҳи ҷаҳонишавӣ ва минтақагароӣ, ягонагӣ ва зиддиятҳои онҳо, инчунин

мавқеи давлатҳои рӯ ба тараққӣ дар низоми хоҷагии ҷаҳонишавию минтақагарӣ тақозо менамояд” (саҳ. 160).

Дар боби сеюм «“Минтақаи дорои имконияти ҳамгирой” ҳамчун шакли ғайрихаттии ҳамгирои минтақавии иқтисодӣ дар хоҷагии ҷаҳони муосир» унсурҳои таркибии ташаккули мезосатҳи ҳамгироиҳои минтақавии иқтисодии ғайрихатӣ дар хоҷагии ҷаҳонӣ таҳлил карда шуда, ҳаракати сармояи инфрасохтории дохилиминтақавӣ ҳамчун асоси моддии ташаккул ва рушди “минтақаи дорои имконияти ҳамгирой”, механизми ҷуброн дар низоми савдои хориҷӣ ҳамчун унсури раванди ғайрихаттии ҳамгирои минтақавии иқтисодӣ ва хусусиятҳои ҳичрати кувваи корӣ дар доираи ҳамгирои байниминтақавӣ таҳқиқ ва тамоиюли онҳо муайян карда шудааст (саҳ. 161-214).

Дар натиҷаи таҳлили табитаи ташаккул ва инкишофи низоми ҳамгироиҳои минтақавии муосир муаллиф дуруст қайд менамояд, ки “сармоягузории инфрасохторӣ ва истеҳсолию тиҷоратӣ дар дохили гуруҳҳои ҳамгирои минтақавии иқтисодӣ самти муассири ҳаракати сармоя дар иқтисоди ҷаҳон буда, раванди ҳамгирои ғайрихаттиро метезонад. Ин ҳолат на танҳо нишондиҳандай тамоиули сармоягузории кишварҳои тараққикарда ба кишварҳои рӯ ба тараққӣ, инчунин сармоягузории мутақобилаи байни кишварҳои ҷаҳонро, ки ҳарактери ҳамгироиро қасб намуда истодаанд (асосан кишварҳои рӯ ба тараққӣ), дар низоми ҳаракати сармояи хориҷӣ нишон медиҳад” (саҳ. 174).

Ба фикри диссертант “низоми тиҷорати байналхалқӣ, ки асосан дар заминаи бартариятҳои нисбӣ ва рақобатӣ ташаккул ёфта истодааст, рушд ва тамоили афзоишёбандай тиҷорати дохилиминтақавӣ гуруҳҳои ҳамгирои митнтақавии иқтисодӣ ҳолати маҳсуси тиҷорат дар фазои иқтисодиест, ки он дар заминаи бартарияти ҳамгироӣ ба роҳ монда шуда, механизми ҷубронро ифода менамояд ва он шарти воҳидии рушди низоми тиҷорати фазоӣ (худудӣ) дар шароити муосир мебошад”

(саҳ.195).

Дар боби чорум «Иқтисодиёти кушоди Ҷумҳурии Тоҷикистон ва тафсири он аз мавқеи самараи «минтақаи дорои имконияти ҳамгирой» вазъи муосири иқтисоди кушод ва рушди савдои хориҷӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳочирати байналхалқии қувваи корӣ ва ҷалби сармоя ва технология ба иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити муосири ҳамгирои минтақавии иқтисодӣ арзёбӣ карда шудааст. Ташаккули «минтақаи дорои имконияти ҳамгирой» ҳамчун воситаи муосири таъмини фазои муносibi ҷаби сармоягузории хориҷӣ дар минтақаҳо ва кишвар, татбиқи имконоти содиротӣ ва воридотивазкунанда, инчунин самти дивесрификацияи муҳочирати меҳнатии иқтисоди кушоди Ҷумҳурии Тоҷикистон, асоснок карда шудааст (саҳ.215-278).

Дар натиҷаи таҳлили содирот ва воридоти кишвар муаллиф ақиадеро пешниҳод менамояд, ки қобили дастгирӣ аст, яъне барои Ҷумҳурии Тоҷикистон “дар баробари мавҷудияти захираҳои моддӣ дар рушди муносибатҳои босамари хориҷӣ нақши чорабиниҳои ташкилию ҳуқуқии фаъолияти иқтисодии хориҷӣ хеле муҳим мебошад. Барои он ки кишвар ба доми «содиркунандаи ашёи ҳом ва воридкунандаи молҳои тайёр» наафтад ва воридот бо содирот пӯшонида шуда, нақши ФИХ дар рушди некуаҳволии мардум мусоидат кунад, бояд заминаҳои мусоиди ташаккули истеҳсолоти ватаниӣ (маҳсусан саноат) ҷиҳати гуногунсамтии молию минтақавии он муҳаё карда шуда, хизматарсониҳои вобаста ба ҳаракати мол ба бозори ҷаҳонӣ тақвият бахшида шаванд” (саҳ. 233).

Ҳамзамон муҳиммияти тавсияи амалии кори мазкур дар он ифода меёбад, ки муаллиф Консепсияи муҳочирати меҳнатии меҳнатиро пешниҳод намуда, дар он давраи муҳочират ва баъди муҳочиратро асоснок менамояд (саҳ. 250-251).

Дар боби панҷум «Самтҳои афзалиятнок ва шаклҳои зоҳиршавии бартариятҳои ҳамгирои минтақавии иқтисоди кушоди Ҷумҳурии

Тоҷикистон дар давраи мусир» бо дарназардошти омилҳо ва захираҳои иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон асосҳои институционалии ташаккули «минтақаҳои дорои имконияти ҳамгирой» дар минтақа бо иштироки Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян карда шудааст. Иштироки Ҷумҳурии Тоҷикистон дар лоиҳаҳои инвеститсионии минтақавию байналхалқӣ ҳамчун механизми татбиқи бартарияти рақобатии минтақавӣ баррасӣ гашта, тақвияти муносибатҳои тиҷоратии кишвар дар доираи “минтақаи дорои имконияти ҳамгирой” ҳамчун механизми таъмини самараи ҷуброни тақозо ва арзai мутавозин ба молҳои савдошаванд асоснок карда шудааст (саҳ.279-337).

Тарҳи концептуалии унсурҳои ҳамгирои минтақаи дорои имконияти ҳамгирой, ки аз тарафи муаллиф дар боби панҷум пешниҳод гардидааст, имкон медиҳад, ки сиёсати соҳавӣ ва шароитҳои институционали ҷиҳати рушди муносибатҳои ҳамгирои минтақавӣ дар кишвар таъмин карда шавад (саҳ.286).

Дар боби ҷамбастӣ муаллиф ошкор сохтааст, ки барои ташаккули “минтақаи дорои имконияти ҳамгирой” кишварро зарур аст дар лоиҳаҳои минтақавии нақлиётию коммуникатсионии минтақавию байналмилалӣ Як камарбанд-як роҳ, Шимол-ҷануб, ЦАРЕС, ТРАССЕКА ва ғайра фаъолона ширкат варзад (саҳ. 312-316).

Дар хулоса натиҷаҳои таҳқиқот ҷамъbast гардида, тавсия ва пешниҳодҳои асосии дорои аҳамияти илмӣ ва амалӣ оварда шудааст (саҳ.339-341).

Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳо низ пешниҳод шудааст (саҳ.342-346)

Саҳми шаҳсии довталаби дарёftи дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот.

Таҳлили таҳқиқоти диссертационӣ ва интишороти асосии муаллиф саҳми шаҳсии ўро дар ба даст овардани натиҷаҳои ҳимояшавандай таҳқиқот муайян мекунад. Аз ҷумла, муаллиф бори нахуст роҳҳои

ҳамгириоиҳои минтақавии иқтисодии иқтисоди кушоди Ҷумҳурии Тоҷикистонро мавриди таҳқиқ қарор дода, равандҳои мезосатҳи ҳамгириро муайян намуда, равиши мушаххаси концептуалии иштироки самараноки кишвар дар раванди ҷаҳонишавии муосирро асоснок ва пешниҳод намудааст.

Дар таҳқиқи диссертатсия доир ба муайян кардани ҳадаф, мавзӯъ ва объекти таҳқиқот, соҳтани номгӯи вазифаҳои таҳқиқот ва ҳалли онҳо, асоснок кардани заминаҳои назариявӣ ва амалии он дар таҳқиқот зоҳир мегардад. Иштироки бевоситаи унвонҷӯ дар таҳқиқот тавассути интишори мақолаҳои илмӣ оид ба мавзуи рисола, баромадҳо дар конференсияҳои илмию амалий ва илмӣ - назариявии сатҳи байналмиллалӣ, ҷумҳуриявӣ ва минтақавӣ, инчунин дар санчиши амалии натиҷаҳои диссертатсия намоён мешавад.

Эродҳо ва холатҳои баҳсталаб доир ба шаклгирии диссертатсия

Ба андешаи мо, дар баробари ҷанбаҳои мусбӣ дар диссертатсияи тақризшаванда, камбудиҳо ба назар мерасад:

1. Одатан, ҳамгирии минтақавии иқтисодӣ чун алоқаҳои ҳамгирии минтақавии иқтисодӣ ифода мешавад, на балки муносибатҳои ҳамгирии минтақавии иқтисодӣ. Аз ин рӯ, агар муаллиф ба ин ҷабҳаҳои ҳамгирой диққати маҳсус медод, мазмунани кор боз беҳтар мегашт;

2. Фарзияи таҳқиқот, чун “назария ва моделҳои муосири бартариятҳои рақобатӣ қонуниятҳо ва тамоюлҳои рушди иқтисоди ҷаҳониро нисбат ба иқтисодиёти кушоди кишварҳои рӯ ба тараккӣ пурра инъикос намекунанд” исботи худро наёфтааст ва баҳснок мебошад (саҳ.8);

3. Мантиқан боби 4 “Иқтисоди кушоди Ҷумҳурии Тоҷикистон ва тағфири он” пеш аз боби 3 “Минтақаи дорои имконияти ҳамгирой ҳамчун шакли ғайрихаттии ҳамгирии минтақавии иқтисодӣ дар

хочагии ҷаҳони мусир" пешниҳод мешуд хубтар мегардид;

4. Дар зербоби 4.2. муҳоҷирати байналхалқии қувваи корӣ дар иқтисоди кушоди Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳлил шудааст. Бояд кайд намуд, ки муҳоҷирати меҳнатӣ асосан аз ҶТ мебошад ва оқибатҳои иқтисодию-иҷтимоии он барои қишвар, берун аз эътибор мондааст;

5. Дар диссертатсия самтҳои афзалиятноки сармоягузории хориҷӣ ба иқтисодиёти қишвар ба таври бояду шояд таҳлил ва таҳқик нагаштааст. Хуб мешуд муаллиф дар баробари ҷалби сармояи хориҷӣ ба инфрасоҳтори нақлиётию коммуникатсионӣ ба масъалаҳои сармоягузорӣ ба соҳаҳои саноат, қишваорзӣ, инноватсия ва рушди сармояи инсонӣ тавҷҷӯҳ зоҳир менамуд.

Аmmo, эроду тавсияҳои зикршуда ҳусусияти тавсиявӣ дошта, ба баҳои мусбии диссертатсия таъсир намекунад.

Мутобиқати диссертатсия ба шинонномаи иқтисоси илмӣ. Таҳқиқоти диссертатсионӣ ба шинонномаи иқтисосҳои КОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯи иқтисоси 08.00.01- Назарияи иқтисодӣ (08.00.01.01 – Назарияи умумии иқтисодӣ (иқтисоди сиёсӣ)) бандҳои 1.1... қонуниятиҳои ҷаҳонишиавии иқтисодиёти ҷаҳон ва таъсири он ба фаъолияти низомҳои иқтисодии миллӣ – давлатӣ; ҳамbastагии равандҳои иқтисодию сиёсӣ дар сатҳи миллию давлатӣ, минтақавӣ ва ҷаҳонӣ, таҳдидҳои ҷаҳонишиавӣ ва оқибатҳои он; ташаккули сиёсати иқтисодии (стратегия) давлат, 1.3... назарияи иқтисодиёти байналмилаӣ, назарияи иқтисодиёти минтақавӣ: назарияи идоракунии низомҳои иқтисодӣ, 1.4... назарияи таҳаввулотии пешравии иқтисодӣ, назарияи иқтисодиёти гузариш ва шаклдигаркунии низомҳои иқтисодию иҷтимоӣ мутобиқат мекунад.

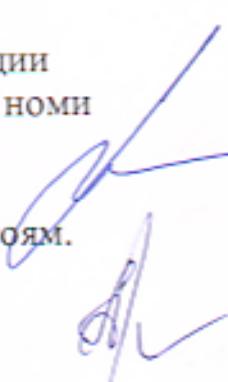
Хулосаи ҷамъбастӣ оид ба диссертатсия.

Диссертатсияи илмии Сафаров Баҳром Гулматович "Масъалаҳои назариявии рушди иқтисоди кушод дар шароити тақвияти муносибатҳои

ҳамгирии минтақавии иқтисодӣ (дар мисоли Чумхурии Тоҷикистон)” ба талаботҳои КОА назди Президенти Чумхурии Тоҷикистон ба диссертатсияи докторӣ чавобгӯ мебошад ва муаллифи он сазовори додани дараҷаи илмии доктори илмҳои иқтисодӣ аз рӯи ихтисоси 08.00.01 – Назарияи иқтисодӣ (08.00.01.01 – Назарияи умумии иқтисодӣ (Иқтисоди сиёсӣ))” мебошад.

Муқарризи расмӣ:

доктори илмҳои иқтисодӣ, профессор,
профессори кафедраи назарияи иқтисодии
МДТ “Донишгоҳи давлатии Хӯчанд ба номи
академик Бобоҷон Гафуров”



Исмоилов М.М.

Имзои М.М. Исмоилово таъдик менамоям.
Сардори раёсатни кадрҳо ва корҳои
маҳсуси раёсати МДТ “ДДХ ба номи
ак. Б. Гафуров”



Наврузов Э.М.

Суроға:

735700 Чумхурии Тоҷикистон,
вилояти Суғд, ш.Хӯчанд,
гузаргоҳи Мавлонбеков 1.
Телефон: (+992 3422) 6-52-73,
Факс: (+992 3422) 6 – 75 – 18.
E – mail: hgu – гестор@hgu.tj.